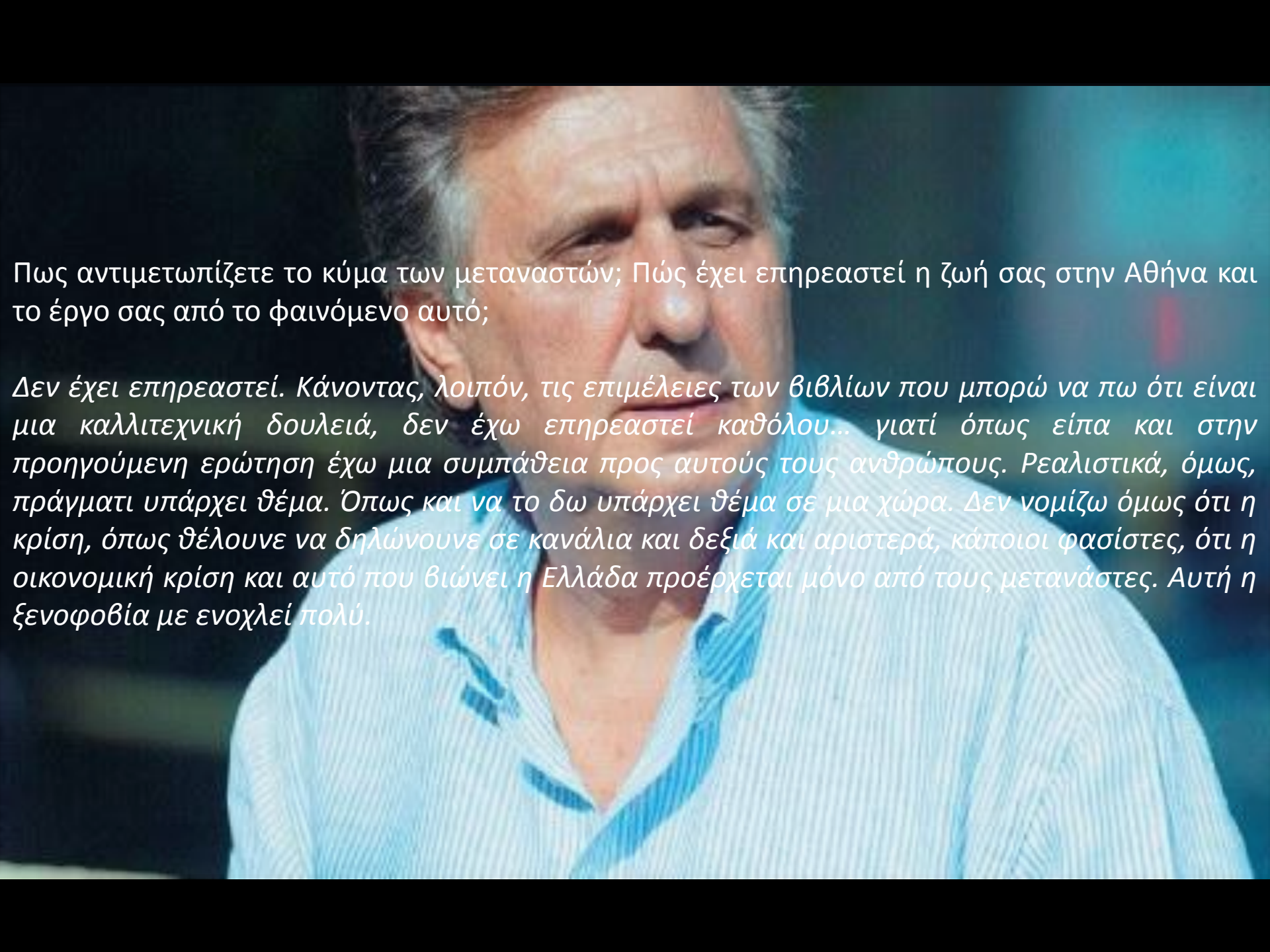

Τι σημαίνει αστικά πεδία σε μετάβαση για εσάς και την καλλιτεχνική σας δημιουργία;

Δύσκολη ερώτηση... Για την καλλιτεχνική μου δημιουργία δεν παίζει κανένα ρόλο. Αυτό που με πικραίνει είναι ότι έζησα την Αθήνα που θεωρώ ότι είναι τελείως διαφορετική πριν είκοσι εικοσιπέντε χρόνια. Οτιδήποτε νέο έρχεται σε αυτή την πόλη είναι ευπρόσδεκτο αλλά πρέπει να δένει και στην πόλη, να έχει δηλαδή μια αρμονία γιατί πιστεύω ότι η μετάβαση της παλιάς Αθήνας προς τη νέα δεν έγινε με κανένα σχεδιασμό και κανένα προγραμματισμό. Νομίζω ότι ήταν πρόχειρη η μετάβαση μας. Τώρα αυτά που είχαμε παλιά νομίζω ότι τα έχουμε ακόμα, προσπαθούμε να τα διατηρήσουμε, όπως τις πλατείες μας τα πάρκα... αυτά που ήδη υπάρχουν.. θα μπορούσαν να είναι περισσότερα ή κάποια στιγμή παλιά ήταν περισσότερα τα πάρκα... μπορεί να τα έδωσαν και αντιπαροχή... Αλλά εν πάση περιπτώσει η Αθήνα, όπως έγινε... δεν είναι μετάβαση, δεν μπορώ να πω ότι είναι μετάβαση... Η μετάβαση έχει γίνει πολλά χρόνια πριν...

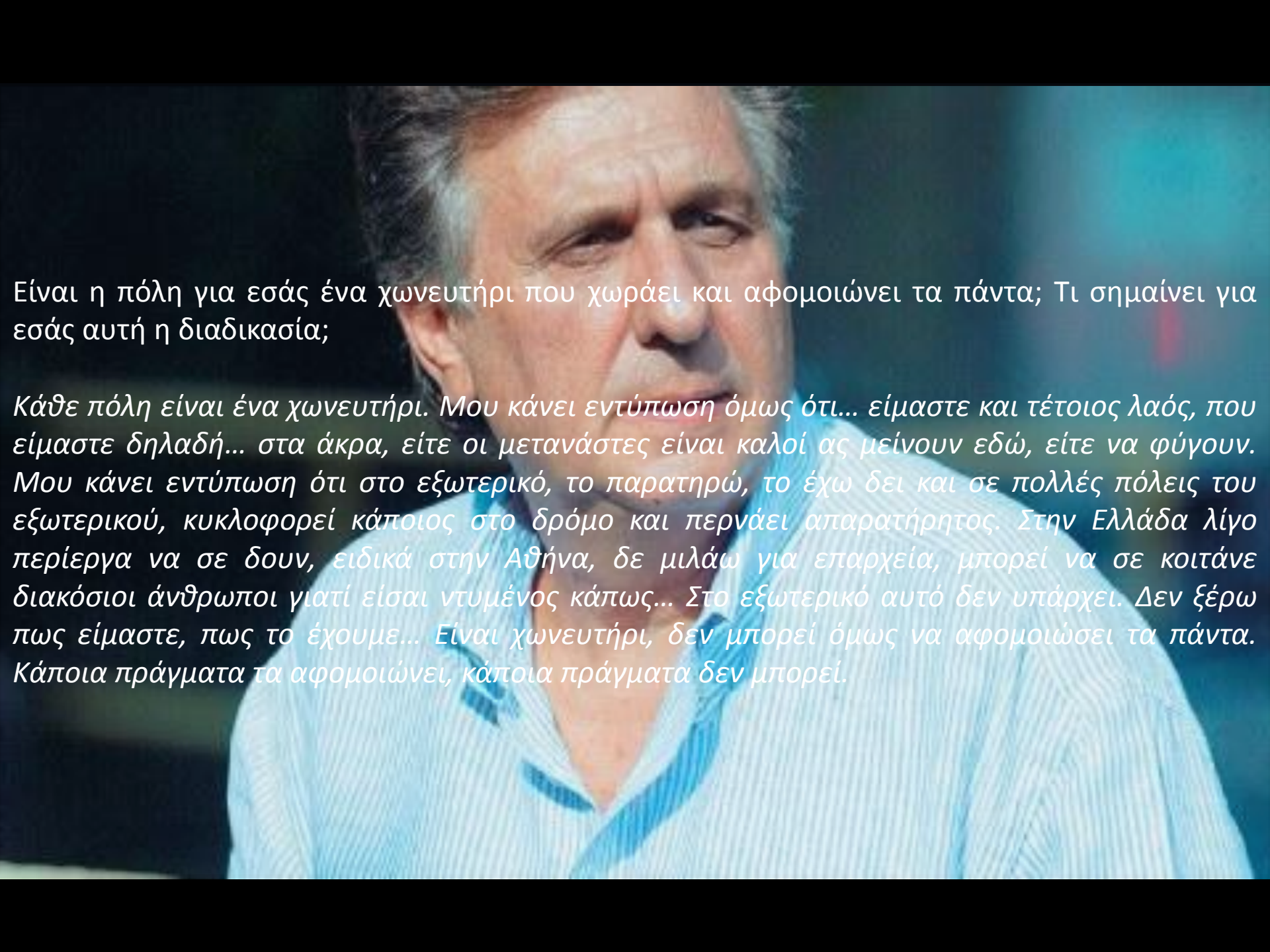
Πόσο πιστεύετε ότι έχει αλλάξει η Αθήνα λόγω του κύματος των μεταναστών; Θεωρείτε ότι υπάρχουν συγκεκριμένα μέρη που άλλαξαν εμφανώς τα τελευταία χρόνια λόγω της μετανάστευσης;

Υπάρχουν πράγματι μέρη στην Αθήνα που έχουν αλλάξει λόγω των οικονομικών μεταναστών. Όπως καταλαβαίνετε δεν είμαι φανατικός. Θεωρώ ότι υπάρχουν άνθρωποι που φύγανε από τις πατρίδες τους για τους γνωστούς λόγους, είτε από την πολύ φτώχεια, είτε από τους πολέμους. Από τη φτώχεια το είχανε πράξει και οι Έλληνες, φύγανε δηλαδή σε μια εποχή να πάνε στην Αμερική, στην Αυστραλία ακόμα και στη Γερμανία, απλώς ήταν πολύ οργανωμένες αυτές οι χώρες για να δεχτούν αυτό το κύμα των οικονομικών μεταναστών. Έχουν αλλάξει κάποια μέρη, κάποιες πλατείες, κάποιες περιοχές που επιλέξαν να το κάνουν. Αυτοί οι άνθρωποι... πράγματι υπάρχει θέμα. Γιατί δεν έχουν τα πολύ σοβαρά. Είμαστε μια χώρα που δεν μπορούμε να περιφρουρήσουμε τα σύνορά μας, είμαστε νησιωτική χώρα. Αυτό το πράγμα θα συνεχίζεται... Οι άνθρωποι αυτοί δεν θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, θέλουν να πάνε σε άλλες χώρες που μπορούν να θεωρούν παράδεισο. Θέλουν να πάνε στη Γερμανία, την Ιταλία ακόμα και στην Αμερική. Εμείς όμως από τις συμφωνίες που έχουμε υπογράψει διακρατικά.. τους κρατάμε εδώ. Μπορείτε να δείτε τι γίνεται στην Πάτρα, που ψάχνουν όλη μέρα μήπως φύγουνε και πάνε στην Ιταλία. Νομίζω ότι ένας που γυρίζει στην Αθήνα μπορεί να τους δει... Υπάρχει και το κακό ότι αυτοί για να επιβιώσουν, και ειδικά σε καιρό κρίσης.. και κάποια στιγμή όταν δεν έχεις να φας μπορείς να γίνεις και παραβατικός.

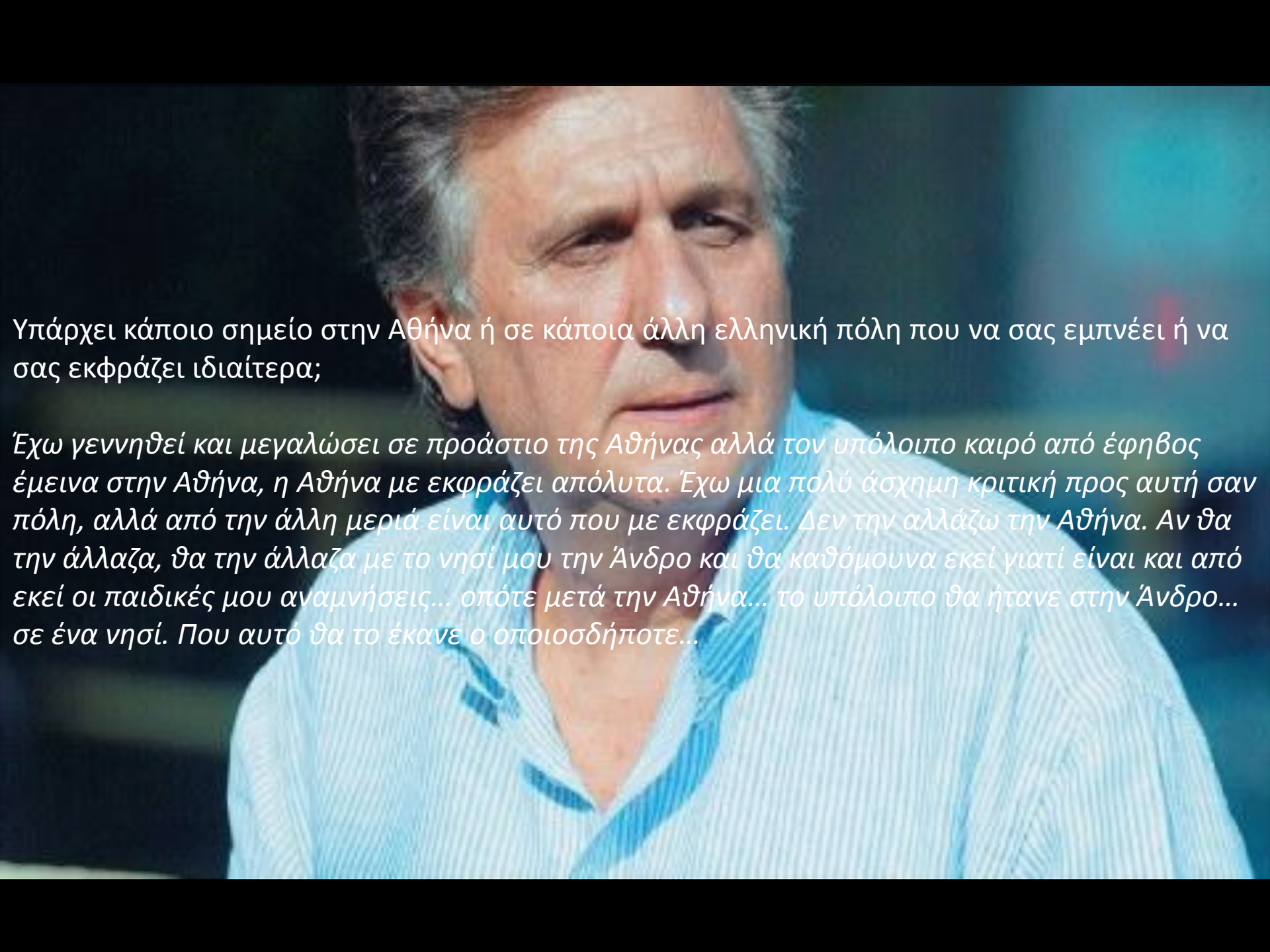
Πως αντιμετωπίζετε το κύμα των μεταναστών; Πώς έχει επηρεαστεί η ζωή σας στην Αθήνα και το έργο σας από το φαινόμενο αυτό;

Δεν έχει επηρεαστεί. Κάνοντας, λοιπόν, τις επιμέλειες των βιβλίων που μπορώ να πω ότι είναι μια καλλιτεχνική δουλειά, δεν έχω επηρεαστεί καθόλου... γιατί όπως είπα και στην προηγούμενη ερώτηση έχω μια συμπάθεια προς αυτούς τους ανθρώπους. Ρεαλιστικά, όμως, πράγματι υπάρχει θέμα. Όπως και να το δω υπάρχει θέμα σε μια χώρα. Δεν νομίζω όμως ότι η κρίση, όπως θέλουνε να δηλώνουνε σε κανάλια και δεξιά και αριστερά, κάποιοι φασίστες, ότι η οικονομική κρίση και αυτό που βιώνει η Ελλάδα προέρχεται μόνο από τους μετανάστες. Αυτή η ξενοφοβία με ενοχλεί πολύ.

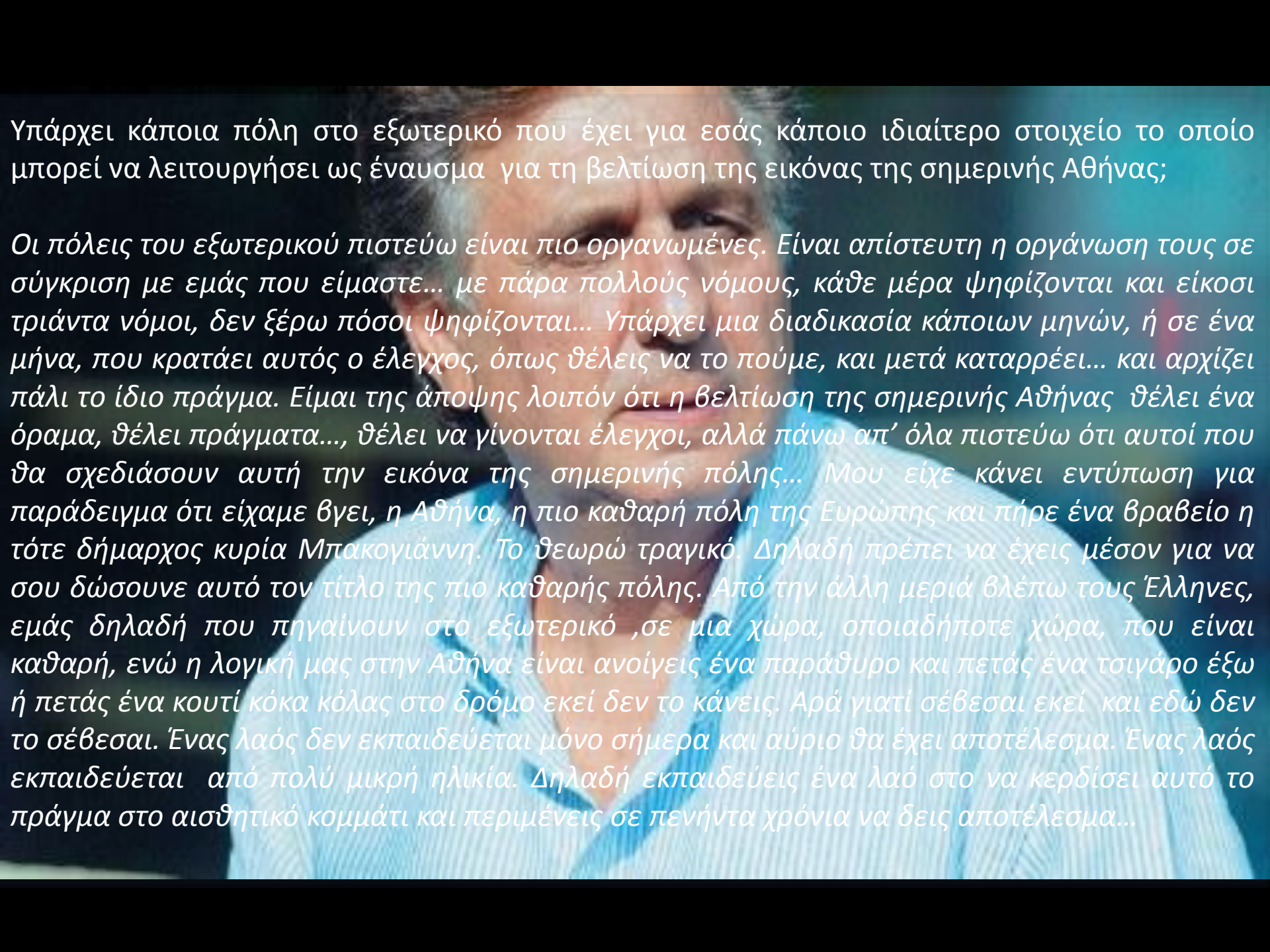
Είναι η πόλη για εσάς ένα χωνευτήρι που χωράει και αφομοιώνει τα πάντα; Τι σημαίνει για εσάς αυτή η διαδικασία;

Κάθε πόλη είναι ένα χωνευτήρι. Μου κάνει εντύπωση όμως ότι... είμαστε και τέτοιος λαός, που είμαστε δηλαδή... στα άκρα, είτε οι μετανάστες είναι καλοί ας μείνουν εδώ, είτε να φύγουν. Μου κάνει εντύπωση ότι στο εξωτερικό, το παρατηρώ, το έχω δει και σε πολλές πόλεις του εξωτερικού, κυκλοφορεί κάποιος στο δρόμο και περνάει απαρατήρητος. Στην Ελλάδα λίγο περίεργα να σε δουν, ειδικά στην Αθήνα, δε μιλάω για επαρχεία, μπορεί να σε κοιτάνε διακόσιοι άνθρωποι γιατί είσαι ντυμένος κάπως... Στο εξωτερικό αυτό δεν υπάρχει. Δεν ξέρω πως είμαστε, πως το έχουμε... Είναι χωνευτήρι, δεν μπορεί όμως να αφομοιώσει τα πάντα. Κάποια πράγματα τα αφομοιώνει, κάποια πράγματα δεν μπορεί.

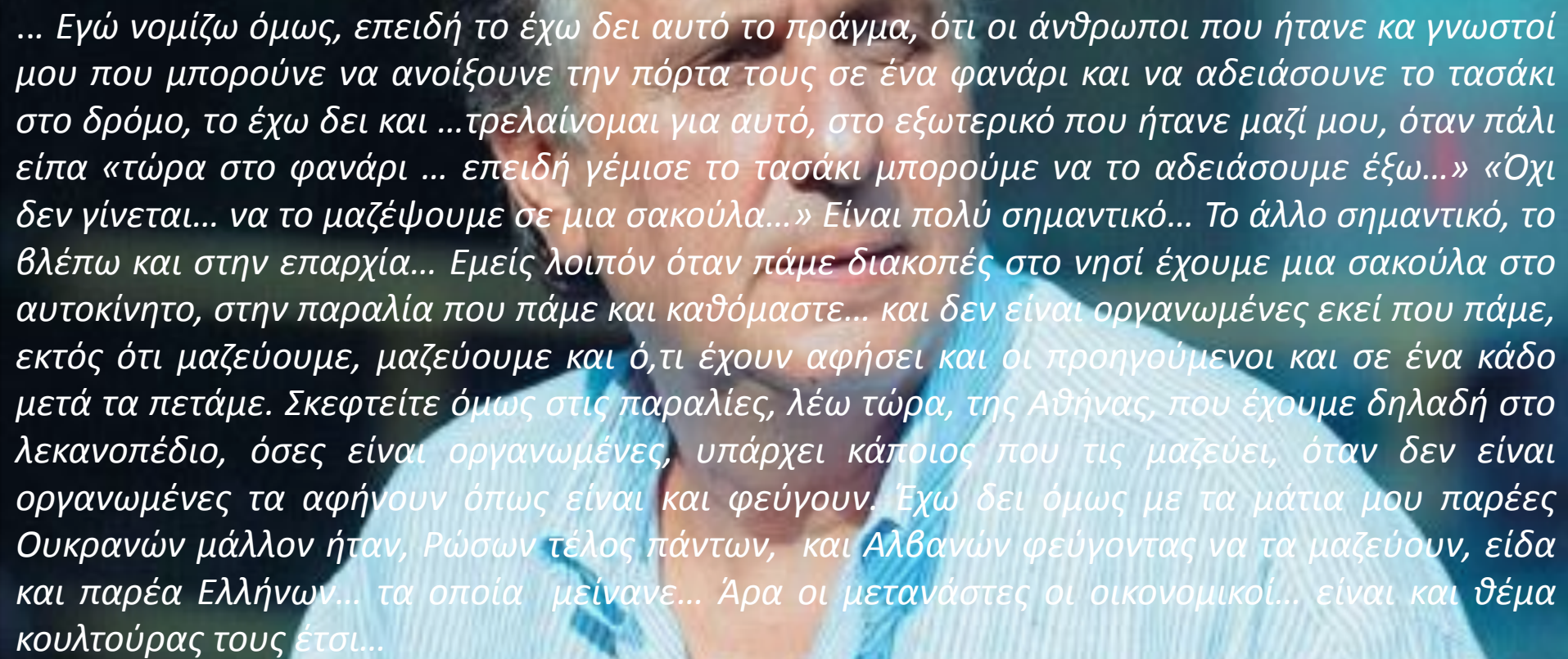
Υπάρχει κάποιο σημείο στην Αθήνα ή σε κάποια άλλη ελληνική πόλη που να σας εμπνέει ή να σας εκφράζει ιδιαίτερα;

Έχω γεννηθεί και μεγαλώσει σε προάστιο της Αθήνας αλλά τον υπόλοιπο καιρό από έφηβος έμεινα στην Αθήνα, η Αθήνα με εκφράζει απόλυτα. Έχω μια πολύ άσχημη κριτική προς αυτή σαν πόλη, αλλά από την άλλη μεριά είναι αυτό που με εκφράζει. Δεν την αλλάζω την Αθήνα. Αν θα την άλλαζα, θα την άλλαζα με το νησί μου την Άνδρο και θα καθόμουνα εκεί γιατί είναι και από εκεί οι παιδικές μου αναμνήσεις... οπότε μετά την Αθήνα... το υπόλοιπο θα ήτανε στην Άνδρο... σε ένα νησί. Που αυτό θα το έκανε ο οποιοσδήποτε...

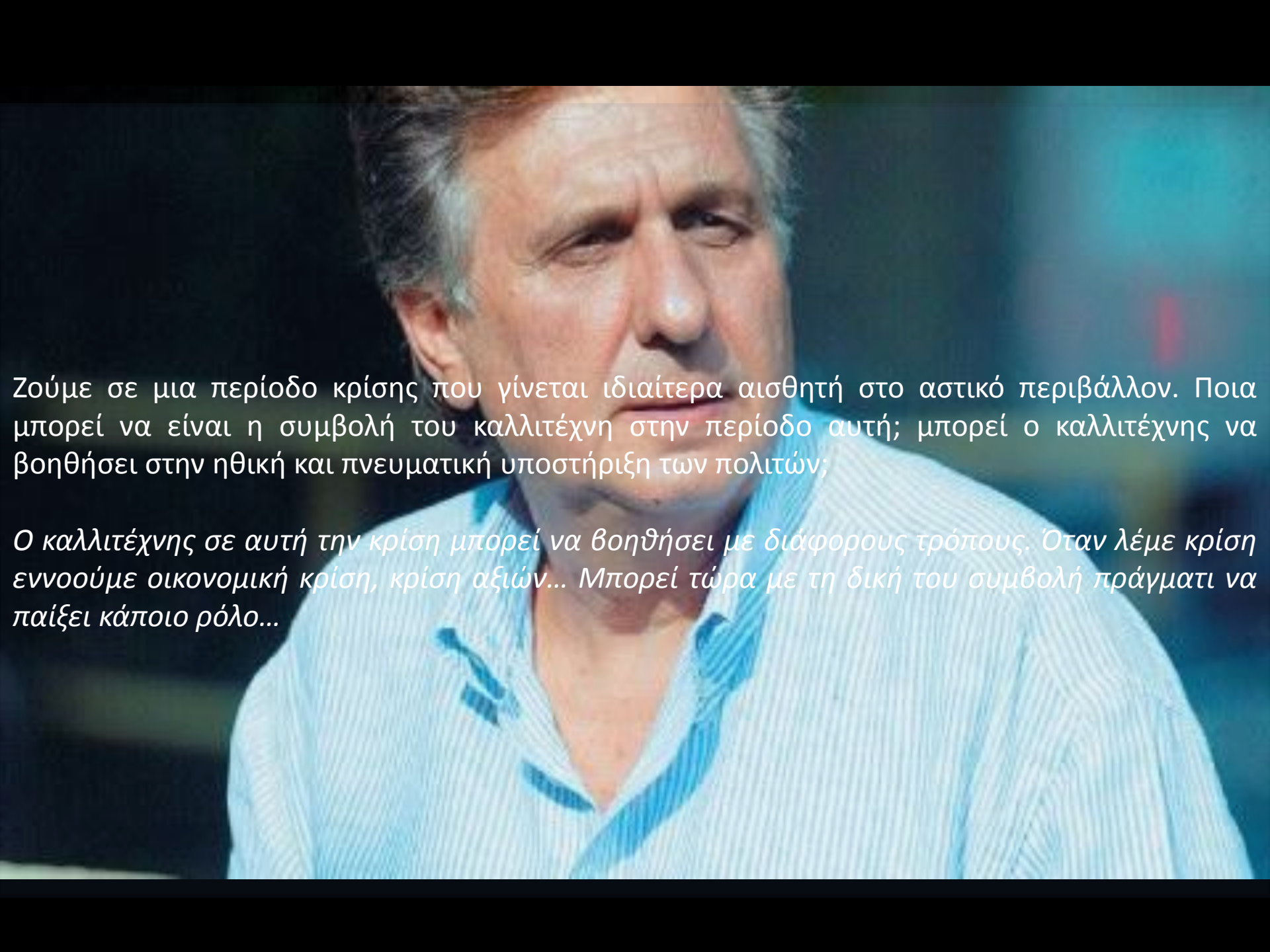

Υπάρχει κάποια πόλη στο εξωτερικό που έχει για εσάς κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως έναυσμα για τη βελτίωση της εικόνας της σημερινής Αθήνας;

Οι πόλεις του εξωτερικού πιστεύω είναι πιο οργανωμένες. Είναι απίστευτη η οργάνωση τους σε σύγκριση με εμάς που είμαστε... με πάρα πολλούς νόμους, κάθε μέρα ψηφίζονται και είκοσι τριάντα νόμοι, δεν ξέρω πόσοι ψηφίζονται... Υπάρχει μια διαδικασία κάποιων μηνών, ή σε ένα μήνα, που κρατάει αυτός ο έλεγχος, όπως θέλεις να το πούμε, και μετά καταρρέει... και αρχίζει πάλι το ίδιο πράγμα. Είμαι της άποψης λοιπόν ότι η βελτίωση της σημερινής Αθήνας θέλει ένα όραμα, θέλει πράγματα..., θέλει να γίνονται έλεγχοι, αλλά πάνω απ' όλα πιστεύω ότι αυτοί που θα σχεδιάσουν αυτή την εικόνα της σημερινής πόλης... Μου είχε κάνει εντύπωση για παράδειγμα ότι είχαμε βγει, η Αθήνα, η πιο καθαρή πόλη της Ευρώπης και πήρε ένα βραβείο η τότε δήμαρχος κυρία Μπακογιάννη. Το θεωρώ τραγικό. Δηλαδή πρέπει να έχεις μέσον για να σου δώσουνε αυτό τον τίτλο της πιο καθαρής πόλης. Από την άλλη μεριά βλέπω τους Έλληνες, εμάς δηλαδή που πηγαίνουν στο εξωτερικό, σε μια χώρα, οποιαδήποτε χώρα, που είναι καθαρή, ενώ η λογική μας στην Αθήνα είναι ανοίγεις ένα παράθυρο και πετάς ένα τσιγάρο έξω ή πετάς ένα κουτί κόκα κόλας στο δρόμο εκεί δεν το κάνεις. Αρά γιατί σέβεσαι εκεί και εδώ δεν το σέβεσαι. Ένας λαός δεν εκπαιδεύεται μόνο σήμερα και αύριο θα έχει αποτέλεσμα. Ένας λαός εκπαιδεύεται από πολύ μικρή ηλικία. Δηλαδή εκπαιδεύεις ένα λαό στο να κερδίσει αυτό το πράγμα στο αισθητικό κομμάτι και περιμένεις σε πενήντα χρόνια να δεις αποτέλεσμα...

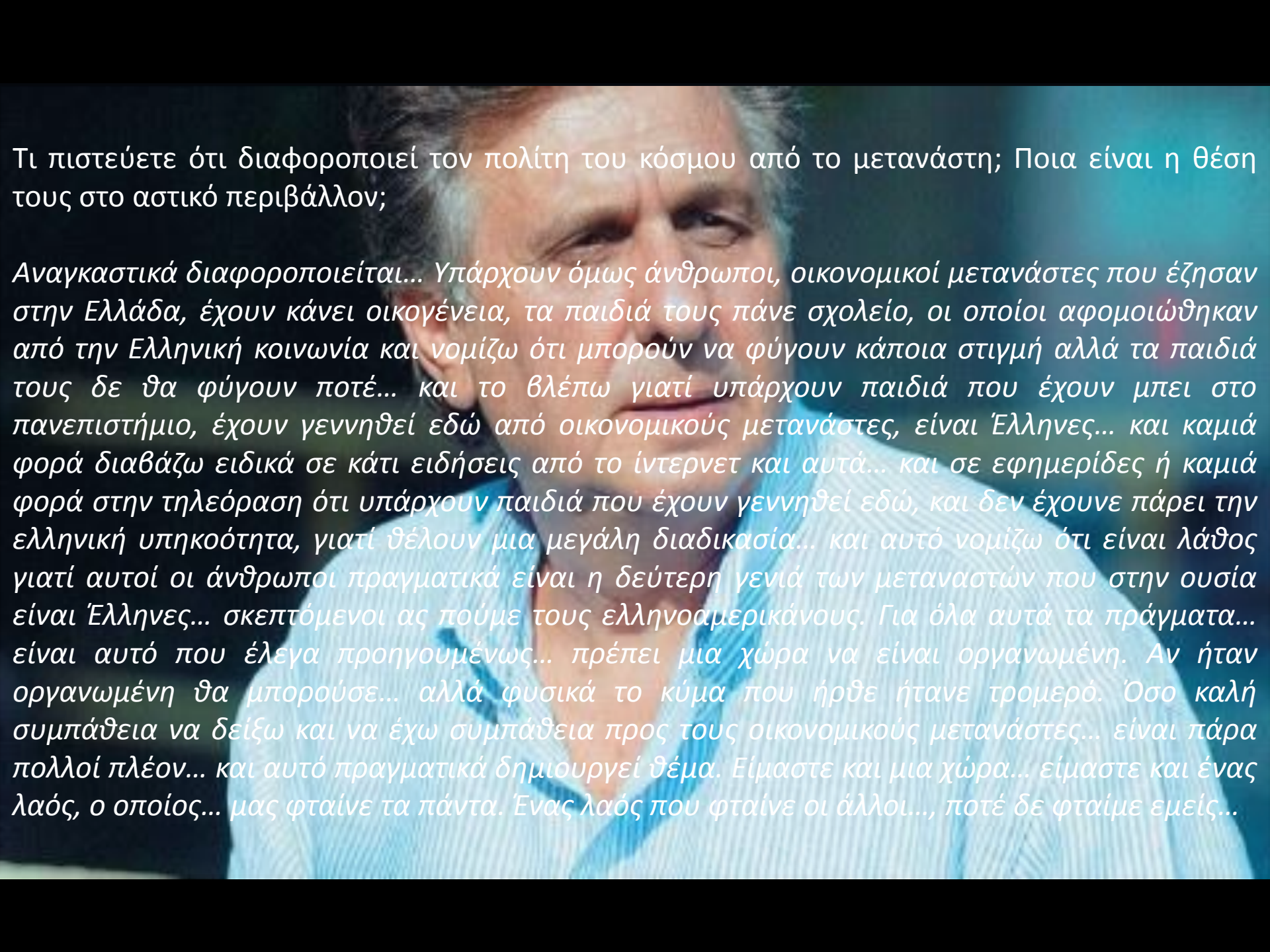
... Εγώ νομίζω όμως, επειδή το έχω δει αυτό το πράγμα, ότι οι άνθρωποι που ήτανε κα γνωστοί μου που μπορούνε να ανοίξουνε την πόρτα τους σε ένα φανάρι και να αδειάσουνε το τασάκι στο δρόμο, το έχω δει και ...τρελαίνομαι για αυτό, στο εξωτερικό που ήτανε μαζί μου, όταν πάλι είπα «τώρα στο φανάρι ... επειδή γέμισε το τασάκι μπορούμε να το αδειάσουμε έξω...» «Όχι δεν γίνεται... να το μαζέψουμε σε μια σακούλα...» Είναι πολύ σημαντικό... Το άλλο σημαντικό, το βλέπω και στην επαρχία... Εμείς λοιπόν όταν πάμε διακοπές στο νησί έχουμε μια σακούλα στο αυτοκίνητο, στην παραλία που πάμε και καθόμαστε... και δεν είναι οργανωμένες εκεί που πάμε, εκτός ότι μαζεύουμε, μαζεύουμε και ό,τι έχουν αφήσει και οι προηγούμενοι και σε ένα κάδο μετά τα πετάμε. Σκεφτείτε όμως στις παραλίες, λέω τώρα, της Αθήνας, που έχουμε δηλαδή στο λεκανοπέδιο, όσες είναι οργανωμένες, υπάρχει κάποιος που τις μαζεύει, όταν δεν είναι οργανωμένες τα αφήνουν όπως είναι και φεύγουν. Έχω δει όμως με τα μάτια μου παρέες Ουκρανών μάλλον ήταν, Ρώσων τέλος πάντων, και Αλβανών φεύγοντας να τα μαζεύουν, είδα και παρέα Ελλήνων... τα οποία μείνανε... Άρα οι μετανάστες οι οικονομικοί... είναι και θέμα κουλτούρας τους έτσι...

Ζούμε σε μια περίοδο κρίσης που γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στο αστικό περιβάλλον. Ποια μπορεί να είναι η συμβολή του καλλιτέχνη στην περίοδο αυτή; μπορεί ο καλλιτέχνης να βοηθήσει στην ηθική και πνευματική υποστήριξη των πολιτών;

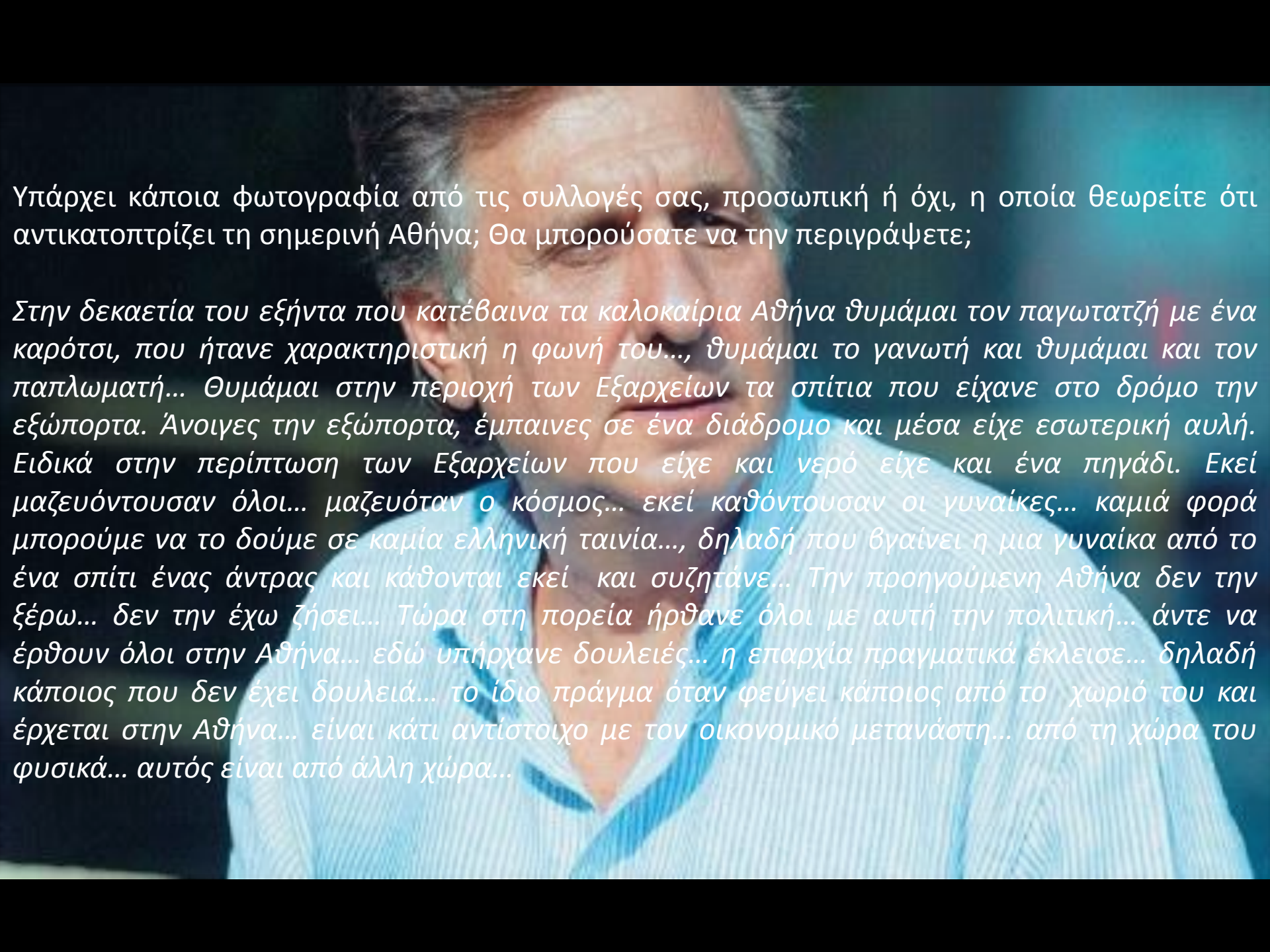
Ο καλλιτέχνης σε αυτή την κρίση μπορεί να βοηθήσει με διάφορους τρόπους. Όταν λέμε κρίση εννοούμε οικονομική κρίση, κρίση αξιών... Μπορεί τώρα με τη δική του συμβολή πράγματι να παίξει κάποιο ρόλο...

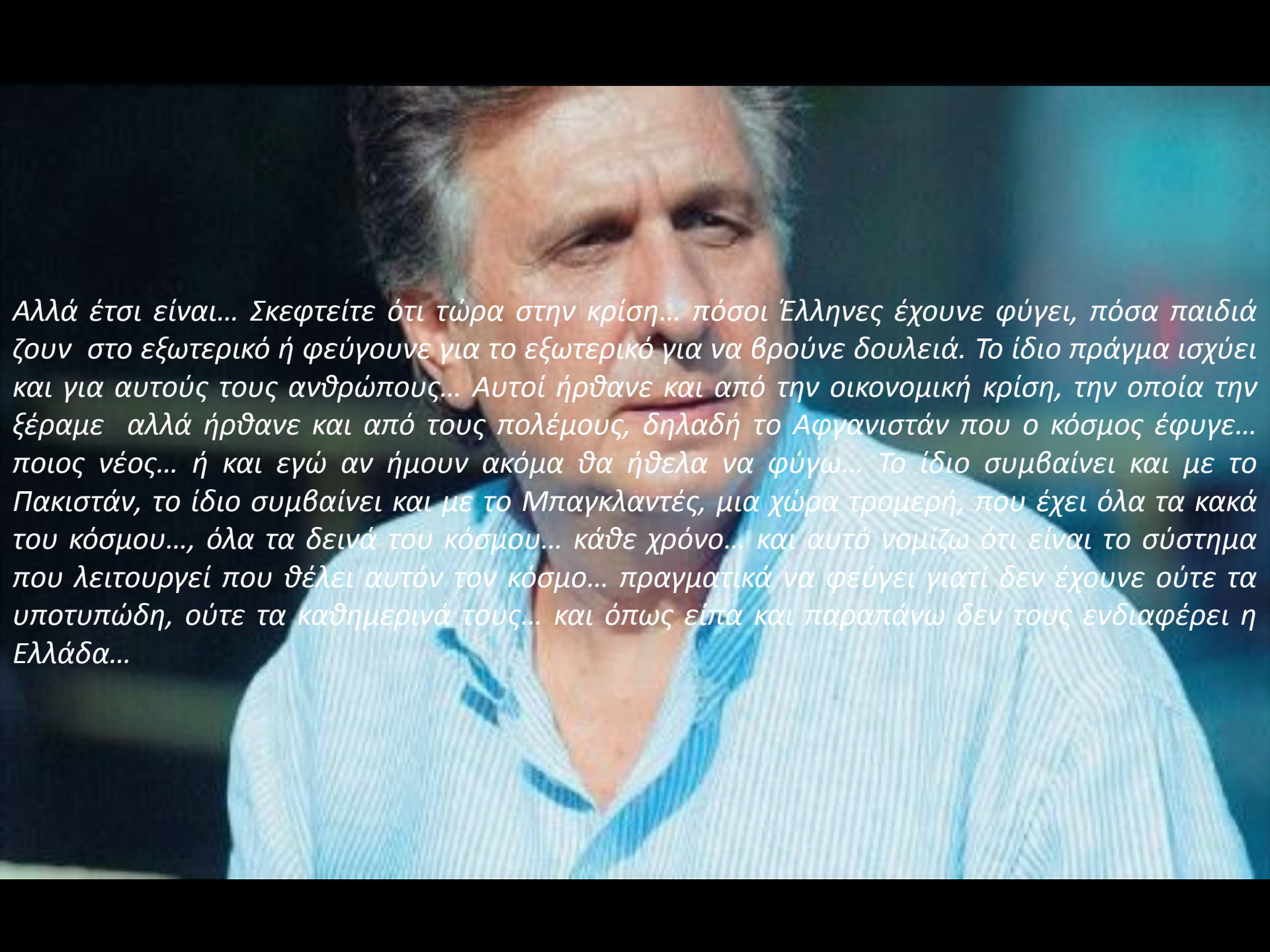
Τι πιστεύετε ότι διαφοροποιεί τον πολίτη του κόσμου από το μετανάστη; Ποια είναι η θέση τους στο αστικό περιβάλλον;

Αναγκαστικά διαφοροποιείται... Υπάρχουν όμως άνθρωποι, οικονομικοί μετανάστες που έζησαν στην Ελλάδα, έχουν κάνει οικογένεια, τα παιδιά τους πάνε σχολείο, οι οποίοι αφομοιώθηκαν από την Ελληνική κοινωνία και νομίζω ότι μπορούν να φύγουν κάποια στιγμή αλλά τα παιδιά τους δε θα φύγουν ποτέ... και το βλέπω γιατί υπάρχουν παιδιά που έχουν μπει στο πανεπιστήμιο, έχουν γεννηθεί εδώ από οικονομικούς μετανάστες, είναι Έλληνες... και καμιά φορά διαβάζω ειδικά σε κάτι ειδήσεις από το ίντερνετ και αυτά... και σε εφημερίδες ή καμιά φορά στην τηλεόραση ότι υπάρχουν παιδιά που έχουν γεννηθεί εδώ, και δεν έχουν πάρει την ελληνική υπηκοότητα, γιατί θέλουν μια μεγάλη διαδικασία... και αυτό νομίζω ότι είναι λάθος γιατί αυτοί οι άνθρωποι πραγματικά είναι η δεύτερη γενιά των μεταναστών που στην ουσία είναι Έλληνες... σκεπτόμενοι ας πούμε τους ελληνοαμερικάνους. Για όλα αυτά τα πράγματα... είναι αυτό που έλεγα προηγουμένως... πρέπει μια χώρα να είναι οργανωμένη. Αν ήταν οργανωμένη θα μπορούσε... αλλά φυσικά το κύμα που ήρθε ήτανε τρομερό. Όσο καλή συμπάθεια να δείξω και να έχω συμπάθεια προς τους οικονομικούς μετανάστες... είναι πάρα πολλοί πλέον... και αυτό πραγματικά δημιουργεί θέμα. Είμαστε και μια χώρα... είμαστε και ένας λαός, ο οποίος... μας φταίνε τα πάντα. Ένας λαός που φταίνε οι άλλοι..., ποτέ δε φταίμε εμείς...

Υπάρχει κάποια φωτογραφία από τις συλλογές σας, προσωπική ή όχι, η οποία θεωρείτε ότι αντικατοπτρίζει τη σημερινή Αθήνα; Θα μπορούσατε να την περιγράψετε;

Στην δεκαετία του εξήντα που κατέβαινα τα καλοκαίρια Αθήνα θυμάμαι τον παγωτατζή με ένα καρότσι, που ήτανε χαρακτηριστική η φωνή του..., θυμάμαι το γανωτή και θυμάμαι και τον παπλωματή... Θυμάμαι στην περιοχή των Εξαρχείων τα σπίτια που είχανε στο δρόμο την εξώπορτα. Άνοιγες την εξώπορτα, έμπαινες σε ένα διάδρομο και μέσα είχε εσωτερική αυλή. Ειδικά στην περίπτωση των Εξαρχείων που είχε και νερό είχε και ένα πηγάδι. Εκεί μαζευόντουσαν όλοι... μαζευόταν ο κόσμος... εκεί καθόντουσαν οι γυναίκες... καμιά φορά μπορούμε να το δούμε σε καμία ελληνική ταινία..., δηλαδή που βγαίνει η μια γυναίκα από το ένα σπίτι ένας άντρας και κάθονται εκεί και συζητάνε... Την προηγούμενη Αθήνα δεν την ξέρω... δεν την έχω ζήσει... Τώρα στη πορεία ήρθανε όλοι με αυτή την πολιτική... άντε να έρθουν όλοι στην Αθήνα... εδώ υπήρχανε δουλειές... η επαρχία πραγματικά έκλεισε... δηλαδή κάποιος που δεν έχει δουλειά... το ίδιο πράγμα όταν φεύγει κάποιος από το χωριό του και έρχεται στην Αθήνα... είναι κάτι αντίστοιχο με τον οικονομικό μετανάστη... από τη χώρα του φυσικά... αυτός είναι από άλλη χώρα...

Αλλά έτσι είναι... Σκεφτείτε ότι τώρα στην κρίση... πόσοι Έλληνες έχουνε φύγει, πόσα παιδιά ζουν στο εξωτερικό ή φεύγουνε για το εξωτερικό για να βρουνε δουλειά. Το ίδιο πράγμα ισχύει και για αυτούς τους ανθρώπους... Αυτοί ήρθανε και από την οικονομική κρίση, την οποία την ξέραμε αλλά ήρθανε και από τους πολέμους, δηλαδή το Αφγανιστάν που ο κόσμος έφυγε... ποιος νέος... ή και εγώ αν ήμουν ακόμα θα ήθελα να φύγω... Το ίδιο συμβαίνει και με το Πακιστάν, το ίδιο συμβαίνει και με το Μπαγκλαντές, μια χώρα τρομερή, που έχει όλα τα κακά του κόσμου..., όλα τα δεινά του κόσμου... κάθε χρόνο... και αυτό νομίζω ότι είναι το σύστημα που λειτουργεί που θέλει αυτόν τον κόσμο... πραγματικά να φεύγει γιατί δεν έχουνε ούτε τα υποτυπώδη, ούτε τα καθημερινά τους... και όπως είπα και παραπάνω δεν τους ενδιαφέρει η Ελλάδα...